

درس پنجم تثبیت و گسترش اسلام در دوران خلفای نخستین

۱ - ماجرای سقیفه بنی ساعده چه بود ؟ یا (ابوبکر چگونه به خلافت رسید ؟)
هنگامی که علی (ع) و بنی هاشم مشغول برگزاری مراسم تدفین پیامبر بودند ، گروهی از (انصار) در مکانی موسوم به (سقیفه بنی ساعده) در مدینه گرد آمدند تا درباره جانشین رسول خدا تصمیم بگیرند . (ابوبکر بن ابی قحافه) ، (عمر بن خطاب) و (ابوعبیده جراح) از (مهاجران) خود را به سرعت به آن محل رساندند . پس از بحث و گفتگو ، ابتدا (عمر بن خطاب) و (ابوعبیده جراح) و سپس تعدادی از انصار با (ابوبکر) به عنوان خلیفه و جانشین پیامبر بیعت کردند .

۲ - جریان ارتداد و علل بروز جنگهای رده را بنویسید .

۱- پس از رحلت پیامبر و آغاز خلافت ابوبکر بن ابی قحافه ، تعداد زیادی از قبایل بادیه نشین عربستان که در سالهای آخر زندگی رسول خدا اسلام آورده بودند و با تعالیم آن انس و آشنایی نداشتند از دین خارج شده و سربزه شورش گذاشتند . این گروه به مرتدان (از دین برگشتگان) معروف شدند .

۲- علاوه بر مرتدان چند تن به دروغ ادعای پیامبری کردند و با گرد آوردن افرادی به دور خود با حکومت مدینه به مخالفت برخاستند .

۳- گروه دیگری نیز بودند که ابوبکر را به عنوان خلیفه پیامبر نمی پذیرفتند و از پرداخت زکات به نمایندگان او خودداری می کردند .

ابوبکر پس از استقرار بر مسند خلافت ، سپاهی گرد آورد و به مقابله با شورش ها و نافرمانی ها فرستاد و (مرتدان) ، (پیامبران دروغین) و (معترضان به خلافت ابوبکر) را به شدت سرکوب کرد .

۳- پس از ابوبکر چه کسی و چگونه به خلافت رسید ؟

ابوبکر خلیفه اول ، اندکی بیش از دو سال خلافت کرد و در واپسین لحظات زندگی ، طی وصیت نامه مکتوبی ، (عمر بن خطاب) را به (جانشینی) خود معرفی کرد .

۴ - مهمترین رویدادهای دوران خلیفه دوم (عمر) چه بود ؟ از مهمترین رویدادهای دوران خلافت خلیفه دوم (عمر) ، فتوحات مسلمانان در سرزمین های مجاور شبه جزیره عربستان بود .

۵- خلیفه سوم که بود و چگونه به خلافت رسید ؟

عمر، خلیفه دوم، پیش از مرگ، (شورایی شش نفره تشکیل داد) و اعضای آن را مامور کرد که از میان خود یک نفر را به عنوان (خلیفه) برگزینند. و آنان (عثمان بن عفان) از خاندان (بنی امیه) را به عنوان (خلیفه سوم) انتخاب کردند .

۶- روش متفاوتی که خلیفه سوم (عثمان بن عفان) در پیش گرفت چه بود ؟

عثمان بن عفان، روش متفاوتی نسبت به خلفای قبل از خود در پیش گرفت. او (مروان بن حکم) و پدرش را که پیامبر از مدینه رانده بود به آن شهر بازگرداند و همچنین خویشاوندان اموی خود را بر سر کار آورد و دست آنان را در اداره امور خلافت بازگذاشت .

۷- چه کسانی رفتار عثمان و منصوبان او را مورد انتقاد و اعتراض قرار دادند ؟

برخی از صحابه پیامبر مانند ابوذر غفاری و عمار یاسر رفتار عثمان و منصوبان وی را مورد اعتراض قرار دادند، اما خلیفه تحت تاثیر اطرافیان و مشاوران خود از جمله مروان بن حکم آنان را تبعید کرد .

۸- مردم از کدام مناطق برای رساندن صدای اعتراض خود به گوش عثمان عازم مدینه شدند ؟

مردم از مناطق مختلف مانند : کوفه، بصره، مصر برای اعتراض به عثمان به مدینه رفتند .

۹- چه کسی میان مردم معترض و عثمان خلیفه سوم میانجی گری کرد ؟ حضرت علی (ع) .

۱۰- عثمان چگونه کشته شد ؟

علی (ع) میان مردم و خلیفه میانجی گری کرد . خلیفه پذیرفت که روش خود را تغییر دهد ولی

اطرافیانش مانع شدند، به این دلیل معترضان خشمگین به خانه وی ریختند و او را به قتل رساندند .

۱۱- مردم پس از عثمان، از چه کسی به اصرار خواستند تا خلافت را بپذیرد ؟

مردم مدینه پس از عثمان، به اصرار از علی (ع) خواستند که خلافت را بپذیرد و با او بیعت کردند .

امام مصمم بود که مطابق کتاب خدا و سنت پیامبر عمل کند؛ از این رو، سران قریش، به ویژه اشراف

بنی امیه که از بیعت با علی (ع) خودداری کرده بودند، به مخالفت و دشمنی برخاستند .

۱۲- چه کسی از بنی امیه و با چه بهانه ای در برابر خلافت علی (ع) به سرکشی پرداخت ؟

معاویه پسر ابوسفیان که به دستور علی (ع) از حکومت شام برکنار شده بود، به بهانه (خونخواهی)

عثمان به سرکشی پرداخت و معدودی از بزرگان قریش مانند طلحه و زبیر که بیعت کرده بودند، چون

امام با تقاضای آنان برای گرفتن حکومت برخی شهرها و مناطق موافقت نکرد، بیعت خود را شکسته

و به صف مخالفان پیوستند .

۱۳- حضرت علی (ع) مرکز خلافت را به کجا انتقال داد؟ از مدینه به کوفه انتقال داد.

۱۴- به چه دلیل علی (ع) مرکز خلافت را به کوفه انتقال داد؟

نصیحت ها و کوشش های علی (ع) برای بازداشتن مخالفان از سرکشی و جلوگیری از جنگ داخلی میان مسلمانان به نتیجه نرسید ناگزیر به دفع سرکشی ها و آشوب گری هایی شد که اشراف بنی امیه نقش مهمی در ایجاد آن داشتند. به این منظور مرکز خلافت را از مدینه به کوفه منتقل کرد، و در سه جنگ **جمل**، **صفین**، **نهروان** با دشمنان مقابله نمود.

۱۵- علی (ع) طی کدام جنگ ها به مقابله با آشوب گری های بنی امیه پرداخت؟

جنگهای (**جمل**، **صفین**، **نهروان**) .

۱۶- پس از رحلت پیامبر اسلام چه عاملی به اتحاد امت اسلامی آسیب زد؟

پس از رحلت پیامبر به خصوص در پی اختلافی که میان مسلمانان بر سر جانشینی پیامبر در (**سقیفه بنی ساعده**) به وجود آمد، اتحاد امت اسلامی آسیب دید.

۱۷- سیاست های عثمان خلیفه سوم چه تأثیراتی در اوضاع اجتماعی به جا گذاشت؟

ایجاد نارضایتی در میان مسلمانان، باعث (**تشدید اختلافات و اوج گرفتن مجدد تعصبات طایفه ای و قبیله ای**) در درون جامعه اسلامی شد.

۱۸- حضرت علی (ع) در دوره خلافت با چه موانع و مشکلات اساسی روبه روشد؟

گروه محدودی که از منافع و امتیازات ویژه برخوردار شده و سالها به مال اندوزی و رفاه طلبی خو گرفته بودند، با آن حضرت به مخالفت و دشمنی پرداختند. آنان با اقدامات عدالت جویانه امام به مقابله برخاسته و سه جنگ را بر جامعه اسلامی تحمیل کردند. این جنگها تأثیرات اجتماعی نامطلوبی بر جا گذاشت و باعث به وجود آمدن رقابت منطقه ای بین عراق و شام شد و تا سالها ادامه یافت.

۱۹- پس از شهادت علی (ع) در ۲۱ رمضان سال ۴۰، مردم با چه کسی بیعت کردند؟ مردم در

سراسر کشور اسلامی، به جز مناطقی که تحت سلطه معاویه بود، با امام حسن (ع) بیعت کردند.

۲۰- امام حسن (ع) در کجا ولادت یافت و شاهد کدام وقایع مهم دوران پیامبر بود؟

امام حسن (ع) در سال سوم هجری در مدینه ولادت یافت. آن حضرت با وجود خرد سالی در برخی وقایع مهم دوران پیامبر از جمله: (**ماجرای مباحله رسول خدا با مسیحیان نجران**) و در (**جریان نزول آیه تطهیر**) به عنوان مصداق اهل بیت، حضور داشت.

۲۱- پیامبر اسلام امام حسن (ع) و امام حسین (ع) را چگونه به مردم معرفی نمود؟

پیامبر اسلام، امام حسن (ع) و امام حسین (ع) را به عنوان (**سرور جوانان اهل بهشت**) و (**امامان امت**) پس از امام علی (ع) به مردم معرفی کرده بودند.

۲۲- تحولات اقتصادی دوران خلفای نخستین را بنویسید .

در دوران خلفای نخستین ، وضعیت جامعه اسلامی از نظر اقتصادی دگرگون شد . در دوران خلافت عمر و عثمان درآمدهای فراوانی از سرزمین های ثروتمندی که فتح شده بود به خزانه مسلمانان در مدینه سرازیر شد (عطایا) .

۲۳- منظور از درآمدهایی به عنوان (عطایا) در دوران خلافت عمر و عثمان چه بود ؟

در دوران خلافت عمر و عثمان درآمدهای فراوانی از سرزمین های ثروتمند که فتح شده بود ، به خزانه مسلمانان در مدینه سرازیر می شد ، (عطایا) خوانده شد .

۲۴- نحوه توزیع (عطایا) در دوره خلافت عمر خلیفه دوم چگونه بود ؟

نحوه توزیع عطایا توسط خلیفه دوم گرچه برپایه مساوات اسلامی نبود ، اما ساده زیستی و سختگیری وی نسبت به کارگزاران خلافت و بزرگان قریش ، از ثروت اندوزی و تجمل گرایی آنان جلوگیری می کرد .

۲۵- در زمان خلافت عثمان خاندان بنی امیه و سران قریش چگونه بر ثروت خود افزودند ؟

در دوران خلیفه سوم بذل و بخشش های فراوانی از بیت المال مسلمانان به افراد مختلف به خصوص خاندان بنی امیه صورت گرفت . وی محدودیت هایی را که عمر برای ثروت اندوزی سران قریش ایجاد کرده بود نادیده گرفت و آنان اراضی و مزارع وسیعی را در ایران ، شام ، مصر ، تصرف کردند و بر ثروت خود افزودند .

۲۶- علی (ع) در دوره خلافت چگونه در تقسیم بیت المال ، عدالت و مساوات اسلامی را اجرا کرد ؟

علی (ع) در دوران خلافت تلاش کرد عدالت و مساوات اسلامی را اجرا کند . از این رو ، بیت المال را به طور مساوی میان مسلمانان ، اعم از (عرب و غیر عرب ، سیاه و سفید ، بنده و آزاد) تقسیم کرد .

۲۷- چه کسانی با شیوه توزیع بیت المال با علی (ع) مخالفت کردند ؟

برخی مسلمانان از جمله (طلحه) و (زبیر) به این شیوه توزیع بیت المال اعتراض کردند و از آن حضرت خواستند که عرب و قریش را برتر از عجم و موالی قرار دهد ؛ اما امام این کار را ستمگرانه دانست .

۲۸- از اواخر خلافت ابوبکر تا پایان خلافت عثمان کدام سرزمین ها به تصرف اعراب

مسلمان درآمد ؟ (ایران ، شام ، مصر)

۲۹- سرزمین شام از چه لحاظ دارای موقعیتی مهمی بوده است ؟

سرزمین شام در غرب آسیا ، به عنوان (نقطه اتصال زمینی و دریایی) سه قاره آسیا ، اروپا ، افریقا ، همواره از موقعیت فوق العاده مهمی بوده است . این سرزمین با تاریخ و تمدنی کهن ، در دوران باستان ، محل برخورد تمدن های کهن (بین النهرین ، ایران ، یونان ، روم ، مصر) بوده است .

۳۰- اوضاع منطقه شام هنگام حمله اعراب مسلمان چگونه بود ؟

منطقه شام هنگام حمله اعراب مسلمان ، زیر سلطه امپراتوری روم شرقی بود ؛ تعدادی از قبایل عرب در آنجا حضور داشتند . بسیاری از آنان و ساکنان بومی منطقه ، پیرو آیین مسیحیت بودند ، اما در برخی مسائل مذهبی با کلیسای قسطنطنیه اختلافات اساسی داشتند .

۳۱- چه عواملی پایه های حکومت امپراتوری روم شرقی را در منطقه شام متزلزل ساخته بود ؟

(اختلافات مذهبی) و (تفاوت های قومی ، فرهنگی ، زبانی) که میان توده های مردم شام با طبقه حکومتی روم وجود داشت ، سبب شده بود که پایه های حکومت امپراتوری روم شرقی در آن منطقه سست شود .

۳۲- سرزمین شام در چه زمانی و چگونه به تصرف اعراب مسلمان درآمد ؟

(ابوبکر) در اواخر خلافت خود چند دسته سپاه به منطقه شام فرستاد و آنان در چندین نبرد که بیشتر آنها در زمان (خلافت عمر) روی داد ، نیروهای روم و متحدان محلی آنان را شکست داده و شهرها و آبادی های آن منطقه را ، اغلب با (پیمان صلح) فتح کردند که در این پیمان ها (حفظ جان و مال و آزادی دین و عقیده مردم) آن شهرها در برابر تسلیم ، و پرداخت (جزیه) تضمین شده بود .

۳۳- بیت المقدس چگونه به دست اعراب مسلمان افتاد ؟

در جریان محاصره بیت المقدس (ایلیا) ساکنان مسیحی شهر اعلام کردند که فقط در حضور خلیفه ، قرارداد صلح و تسلیم شهر را امضا می کنند و مسلمانان با بردباری این شرط را پذیرفتند . خلیفه دوم (عُمَر) ، بدین منظور از مدینه به بیت المقدس رفت .

۳۴- اوضاع مصر به هنگام ظهور اسلام و گسترش فتوحات اعراب مسلمان چگونه بود ؟

به هنگام ظهور اسلام ، مصر نیز مانند شام بخشی از قلمرو امپراتوری روم شرقی بود . اسکندریه در شمال مصر یکی از مراکز مهم نیروی دریایی روم بود .

۳۵ - چرا اعراب مسلمان پس از فتح شام در صدد حمله به مصر برآمدند ؟
چون سلطه رومی ها بر مصر ، موقعیت مسلمانان را در (شام) و حتی در (شبه جزیره عربستان) در معرض خطر قرار می داد ، از این رو مسلمانان در صدد تسخیر مصر برآمدند .

۳۶ - چه کسی فرماندهی اعراب مسلمان را در حمله به مصر به عهده گرفت و علت آن چه بود ؟
(عمرو عاص) که آبادانی و ثروت آن سرزمین را از نزدیک مشاهده کرده و تا حدی با وضعیت سیاسی و اجتماعی آن آشنا بود ، فرماندهی سپاه اعراب مسلمان را به عهده گرفت .

۳۷ - مصریان به چه دلایلی از حاکمیت امپراتوری روم بر سرزمین خود ناخشنود بودند ؟

- ۱ - از یک سو مالیات های سنگینی را به رومی ها می پرداختند .
- ۲ - از سوی دیگر اجازه نداشتند به مقام های عالی برسند .
- ۳ - مسیحیان مصر اختلافات مذهبی شدیدی با رومیان داشتند .

۳۸ - اعراب مسلمان چگونه توانستند مصر را تصرف کنند ؟

اعراب مسلمان توانستند لشکریان روم را شکست داده و شهرهای مصر را به جنگ یا صلح تصرف کنند . بررسی پیمان های صلح مصریان با مسلمانان در منابع تاریخی نشان می دهد که محتوای آن پیمان ها شباهت زیادی به قرارداد صلح بیت المقدس دارد . فتوحات اعراب مسلمان در مصر ، بیشتر نتیجه (عدم مقاومت مردم) آن سرزمین در برابر سپاه اسلام بود .

۳۹ - فتوحات مسلمانان در مصر ، بیشتر نتیجه چه عاملی بود ؟

فتوحات اعراب مسلمان در مصر ، بیشتر نتیجه عدم مقاومت مردم آن سرزمین در برابر سپاه اسلام بود .

۴۰ - در حمله اعراب مسلمان به مصر چه عواملی تاثیر بسزایی بر عدم اتحاد مصریان با رومیان داشت ؟

- ۱ - رفتار مسالمت آمیز و مدارا جویانه پیروان اسلام با مسیحیان در جریان فتح شام (
  - ۲ - امید به آزادی مذهبی در سایه حکومت مسلمانان)
- تاثیر بسزایی بر عدم اتحاد مصریان با رومیان داشت .

۴۱ - اعراب در نتیجه گسترش فتوحات به کدام منابع اقتصادی دست یافتند ؟

سرزمین های فتح شده ، از لحاظ اقتصادی ثروتمند و دارای شهرها و روستاهای آباد و بزرگی بودند . اعراب علاوه بر غنائم فراوانی که در جریان فتوحات کسب کردند ، منابع اقتصادی و درآمدهای مالیاتی آن سرزمین ها را در اختیار خود گرفتند .

۴۲ - مهمترین اثر و پیامد گسترش سرزمینی اسلام در چه زمینه ای جلوه گر شد ؟

مهمترین اثر و پیامد گسترش سرزمینی اسلام (در عرصه دین و فرهنگ جلوه گر شد) .

۴۳ - پیامدهای گسترش سرزمینی اسلام را در عرصه دین و فرهنگ بنویسید .

۱- از یک سو، دین اسلام به سرزمین های جدید معرفی شد و به تدریج مردم آن سرزمین ها مسلمان شدند .

۲- از سوی دیگر، ایران ، شام ، مصر که دارای فرهنگ و تمدن غنی و مردمان متمدنی بودند ، نقش به سزایی در شکل گیری و شکوفایی تمدن اسلامی داشتند .

۴۴ - چه عواملی در پذیرش اسلام توسط مردم سرزمین های مختلف تاثیر داشت ؟

۱- جاذبه پیام جهانی اسلام که همه انسان ها را بدون توجه به رنگ پوست ، زبان ، فرهنگ و طبقه اجتماعی آنان ، مخاطب قرار داده و وعده می داد که با ایمان به اسلام و عمل به دستورات آن ، به سعادت و رستگاری در دنیا و آخرت خواهند رسید .

۲- اسلام همه مردم را برای عمل به شریعتی سهل و ساده فرا می خواند .

پایان درس پنجم